MEDEDEELINGEN

OMTRENT DE

BESMETTELIJKHEID

VAN DEN

KWADEN DROES VOOR DEN MENSCH.

MEDEDEELINGEN

4

OMTRENT DE

BESMETTELIJKHEID

VAN DEN

KWADEN DROES VOOR DEN MENSCH,

DOOR WAARNEMINGEN NADER BEVESTIGD;

DOOR

Dr. F. S. ALEXANDER.

Te UTRECHT,

bij VAN PADDENBURG & COMP.

1833.

AAN HET

PROVINCIAAL UTRECHTSCH GENOOTSCHAP

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN

DOOR

DESZELFS MEDELID

Dr. *F.* S. *ALEXANDER.*

VOORBERIGT.

Het onderwerp, over hetwelk eenige waarnemingen zoo van mij zelven, als van anderen, door mij zullen medegedeeld worden, kwam mij uit deszelfs aard reeds belangrijk genoeg voor, als dat het nog noodig zoude zijn door een woord van aanprijzing meerdere belangstelling voor hetzelve in te roepen.

Dat echter de uitvoering over het geheel en inzonderheid hetgeen van mij afkomstig is, op weinig, indien al op eenige, onderscheiding kan aanspraak maken, gevoel ik maar al te wel.

Het was welligt mogelijk omtrent een en ander mij te kunnen verontschuldigen:, dit zoude mij echter niet opgewekt hebben mijnen arbeid door een voorberigt te laten voorafgaan.

Zij

Zij, die van nabij met mijne tegenwoordige betrekking bekend zijn, zullen volgens hunne gewone, mij bekende en meermalen ondervondene heuschheid, mij niet toerekenen, hetgeen meer aan de omstandigheden des tijds dan aan eenig verzuim of onoplettendheid te wijten ware.

Bij anderen, minder toegeeflijk, zoude het vergeefsche moeite kunnen zijn mij te beroepen op werkzaamheden, die sedert de ongelukkige staatkundige gebeurtenissen in den boezem van dit Koningrijk en de ongunstige terugwerking op hetzelve van rondom ons, naar het ligchaam weinig verpoozing, naar den geest luttel ontspanning gedoogden.

Sedert het begin dier bezwarende tijden vonden reeds meer dan 25000 lijders in de verschillende, alhier ter hunner opneming ingerigte en thans onder mijn toezigt staande verblijven, verpleging en verzorging.

In het afgeloopen jaar waren ruim 900 ooglijders grootendeels mijner bijzondere zorg en behandeling aanbevolen.

Dat ik daarbij niet spreke van de bemoeijenissen, in het vorige jaar nog bovendien door de Cholera aangebragt: welke ziekte echter, hoe schrikbarend ze voor velen geweest zij, zoo uit haren aard als door de gevolgen, niet kan halen bij de vreeselijke oogziekte, die door hare hevigheid het zintuig des gezigts teistert en door hare

be-

besmettelijkheid dagelijks het gezigt aan groot gevaar blootstelt; dat bij dit alles niet nog meer kwame! Laat ik echter ophouden van mij zelven te spreken, mij herinnerende:

Id populus curat scilicet.

Het is de verpligtende goedheid van mijnen, sedert mijn verblijf alhier mij steeds dezelfde welwillendheid betoonenden vriend NUMAN, *die mij aanleiding gaf mijnen arbeid door eenige woorden vooraf te laten gaan.*

Reeds met het drukken begonnen maakte deze, waar het op de uitbreiding der wetenschap aankomt altijd ijverige geleerde, mij nog op eene uitgekomen waarneming opmerkzaam; gelijktijdig werd ik door hem bekend met een berigt van eene over dit onderwerp gehoudene voorlezing door Dr. ELLIOTSON, *die voor deze zaak reeds zoo veel heeft gedaan.*

Eenige zinsneden uit haar bij wijze van voorberigt overtenemen, gaf mij aanleiding die tevens met een woord van mij zelven te laten voorafgaan. En nu volge hetgeen Dr. ELLIOTSON, *zoo dit van zelfs spreekt, meer in het belang der menschen dan der dieren zegt.* (a)

» Een enkel woord, Mijne Heeren, ter toepas-
» sing op de gezondheid ontleend van de gevallen,
» welke zoo klaarblijkelijk voor ons liggen.

» Het onderwerp is van het hoogste belang voor
» het

(a) *The Veterinarian. April.* 1833. pag. 228.

» *het algemeene welzijn, het vordert de ernstige* » *overweging van allen, op welken de zorg voor* » *hetzelve rust.*

» *Dit onderwerp vordert bepaaldelijk van allen,* » *die iets met kwaaddroesige paarden te doen heb-* » *ben, dat zij dezelve laten dooden, en in elk ge-* » *val zoo voort te gaan, tot dat er eene genees-* » *wijze tegen de kwaal gevonden, of eene nieuwe* » *wijze van behandeling voorgesteld zal worden.* » *Volgens den Heer* YOUATT *en andere der veeart-* » *senij deskundigen, bezwijken negen en veertig* » *van de vijftig door den kwaden droes aangetas-* » *te paarden. Waartoe dieren op eene zoo ver-* » *schrikkelijke en gevaarlijke wijze een bestaan* » *te laten wegkwijnen, hetwelk zij zoo ellendig* » *doorbrengen en daardoor andere dieren of den* » *mensch bloot stellen, dat hunne kwaal op hen* » *overga? Bij zulk eene uitkomst behoorde elk* » *door den kwaden droes aangetast paard in dit* » *Koningrijk (Engeland) gedood te worden; tot* » *zoolang men het gepast zal oordeelen eenige* » *nieuwe proefnemingen in de wijze van behande-* » *ling dezer ziekte te brengen. Niets kan toch* » *verkeerder zijn dan met kwade droes behebte* » *paarden in het leven te sparen om den geringen* » *arbeid, die men, in spijt van den verzwakkenden* » *invloed der ziekte, van hen tracht af te persen.*

» *Dat derzelver eigenaars slechts een oogenblik* » *nadenken over de veelvuldige punten van aanra-*

» *king*

» king tusschen deze dieren onderling om besmet te » worden ; de veelvuldige gelegenheid, dat verschil- » lende deelen van den stal door deze smetstof be- » zoedeld raken ; de mogelijkheid., dat zij op het » gras afgezet wordt, wanneer zulke dieren naar » buiten gebragt worden, en vooral, wanneer zij op » den mensch overgaat. Hij moet op de droevigste » wijze omkomen, want wij kennen nog geen middel » tegen deze kwaal. De uitkomst is verschrikke- » lijk voor mij boven alles wat ik ooit zag. Wij » zien een jong mensch, die in deze week nog eene » volmaakte gezondheid genoot, in de volgende een » lijk na vooraf veel geleden, gevaarlijke stoffen » ontlast te hebben en met zweren en rotting be- » dekt te zijn geweest. Ik dacht, toen de noodlot- » tige Cholera mij was voorgekomen, het toppunt » van snel overhand nemend lijden in dood gezien » te hebben, maar de door den kwaden droes be- » smette vertoont ons een niet minder hartverscheu- » rend tooneel dan hij, die aan de Cholera lijdt."

Ardentes papulae, atque immundus olentia sudor
Membra sequebatur, nec longo deinde moranti
Tempore contactos artus sacer ignis edebat.

P. Virgilii, *Maronis Georgicon*,
Liber Tertius.

Het is eene bijzondere gewaarwording, wanneer men, zich herinnerende, hoe men onder moeijelijke gevallen gestemd was, ontwaart, hoe het anderen gegaan is, die in soortgelijke omstandigheden verkeerd hebben.

Dit ondervonden wij, toen eene verhandeling van Dr. Elliotson (*a*), over hetzelfde onderwerp, hetwelk ons had bezig gehouden, ons ter hand kwam.

Als hij werden wij bij de eerste ontmoeting door het zonderlinge der verschijnsels en den ongewonen loop der ziekte getroffen; met hem vermoedden wij eene oorzaak, welke wij wenschten op het spoor te kunnen komen, in wier uitvorsching wij echter vele zwarigheden vooronderstelden.

Indien deze ziekte-gevallen, hetwelk Dr. Elliotson mede vooronderstelt, niet *hoogst zeldzaam* zijn

(*a*) On the Glanders in the human subject by John Elliotson, M. D. cantab. F. R. S. Medico-Chirurgical Transactions published by Medical aud Chirurgical Society of London. Vol. XVI. 1830. p. 171 sqq.

zijn (*a*), zij behooren althans voor als nog onder de *zeldzame;* het moge wezen, dat zij wezenlijk niet veel voorkomen, of, dat zij meermalen werden voorbijgezien; ten deele, dat zij uit derzelver waren aard minder bekend, werden miskend, of dat men twijfelde aan de mogelijkheid, dat de ziektens van het dier, welke daartoe aanleiding schijnen te geven, op den mensch zouden kunnen overgebragt worden.

Het schijnt, dat men vroeger in *Engeland*, even als elders, geruimen tijd heeft getwijfeld, of de mensch wel voor andere ziektens, van de dieren herkomstig, vatbaar ware, als de watervrees, hondsdolheid (*hydrophobia*) en de koepokken. Volgens de mededeeling van Dr. ELLIOTSON, schijnt Sir GILBERT BLANE nog van dit gevoelen geweest te zijn (*b*).

De Heer COLMAN was evenzeer verwijderd van dit denkbeeld, in zoo verre zijne ondervinding zich uitstrekte, dat de neusholte van den mensch aan droesachtige ontsteking en verzwering, door droes en worm stof (*c*), onderhevig konde zijn. In het ve-

(*a*) I can not but imagine, that the disease, though rare, is not of extreme rarity. page 205.

(*b*) Select Dissertations 1822. pag. 215.

(*c*) Glanders and farcymatter. Van dit gevoelen bleek volgens Dr. ELLIOTSON in eenen brief, voorkomende in het werk van BENJ. TRAVERS *Esq. F. R. S. An Inquiry concerning that disturbed state of the vital functions, usually denominated constitutional Irritation.* Zie ook Bibl. der pr. Heilkunde. Bd. LIX. pag. 80.

veterinary dictionary scheen men hetzelfde gevoelen toegedaan.

Des niet tegenstaande gewaagden anderen van gevallen en komen er in het gemelde werk van TRAVERS reeds twee voor, die daarmede strijdig zijn en het tegenovergestelde zouden bewijzen.

In het *veterinary college* zag de Heer SEWEL, dat bij eenen kweekeling der school door eene ligte kwetzuur aan de hand, terwijl hij den kop van eenen Ezel onderzocht, die aan hem ingeëntte droes gestorven was, er verzweering ontstond; welke gevolgd werd door pijn en ontsteking van de oppervlakkig gelegen weivochtvaten. Zij verdween op die plaatse, maar ontstond toen aan den tegenövergestelden arm en werd door meerdere verzweeringen, ook aan den rug gevolgd. De lijder bezweek onderwijl aan eene uitterende koorts, en men vond verettering in de longen, in een der nieren en in het kniegewricht. Van deze stof werd door den Heer COLMAN, in de kaakklier van eenen Ezel gebragt, en de neusholte en ook het slijmvlies er mede gewreven, waardoor bij den Ezel de worm en kwade droes volgde en het dier den twaalfden dag na de proefneming stierf.

Sedert eenigen tijd zijn de waarnemingen, tot dit onderwerp betrekking hebbende, vermeerderd, en de gevoelens omtrent het overgaan van ziektens der dieren op het menschelijk ligchaam zeer gewijzigd.

Het slot der verhandeling van Dr. Elliotson (*a*) wijst, op het voetspoor van Prof. Remer, reeds een grooter getal ziektens aan, van welke het bij ondervinding is gebleken, dat zij op den mensch kunnen overgaan; en hij besluit, dat het zeer waarschijnlijk is, dat wij al de kwalen, welke wij van de dieren ontvangen, tot hen weder kunnen doen terug keeren.

Prof. Remer schijnt zelfs reeds tot de overtuiging gekomen te zijn, van, als eene slotsom der tot heden gedane waarnemingen, stellig te kunnen zeggen:

Der Rotz der Pferde steckt Menschen an (*b*).

Wat er van deze gevoelens moge zijn, die slechts langs den weg der ondervinding meer bevestigd kunnen worden, elke waarneming, daartoe betrekkelijk, kan als eene min of meer belangrijke bijdrage beschouwd worden, om de waarheid meer nabij te komen.

Het zeldzame van zulke gevallen, en tevens derzelver belangrijkheid, zette ons aan, ook onze waar-

(*a*) Pag. 216.

(2) Ansteckung, Uebertragung des Ansteckungs stoffes von Thieren auf Menschen. Journal der pr. Heilkunde 1822. 3. St. März. p. 67. en aldaar: *Ein Beitrag zu den bisherigen Beobachtungen von Krankheiten der Thiere, welche sich dem Menschen mitgetheilt haben. Den Aertzen, besonders aber den öffentlichen Gesundheits beamten zur Beherzigung vorgelegt von W. Remer K. P. Medizinal Rath und Prof. zu Breslau.*

waarnemingen, als eene wel geringe, echter niet geheel vruchtelooze bijdrage, niet terug te houden.

Wij voelden ons daartoe eensdeels te meer geroepen door de drangredenen, gebezigd door Prof. Rust (*a*); anderen deels door eene bij het *Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen voor het jaar 1832* uitgeschrevene prijsvraag (*b*).

Mog-

(*a*) Es ist demnach die Pflicht der Medicinal Policei und eines jeden forschenden Arztes, diesen bis jetzt noch im Dunkeln sich befindenden Gegenstand, durch besondere Aufmerksamkeit auf den selben und durch fortgesetzte Beobachtungen an das Licht zu födern. Rust's Magazin 11. B. 3. H. pag. 511.

(*b*) Waarnemingen, zoo in andere landen als in ons Vaderland gedaan, schijnen te hebben bewezen, dat de ziekte van het Paard, bekend onder den naam van den *kwaden Droes* (*Μάλις*, *Malleus humidus Vegetii; Ozaena maligna contagiosa;* genoemd *la Morve* van de Franschen; *der Rotz* van de Duitschers; *Glanders* van de Engelschen), tot die ziekten der dieren behoort, welke, aan den mensch medegedeeld, op denzelven somwijlen een zeer nadeeligen, en niet zelden gevaarlijken, invloed uitoefenen.

Er wordt dus gevraagd:

Onder welke eigenaardige verschijnselen is de ziekelijke gesteldheid, door de besmetting van den *kwaden Droes*, bij den mensch voortgebragt, tot dusverre waargenomen?

Kan de Physiologische beschouwing van het bewerktuigde ligchaam des diers, aan hetwelk de *kwade Droes* eigen is, in vergelijking gebragt met dat van den mensch, eenig licht verspreiden over den waren aard der ziekte, zoo als zij bij den mensch voorkomt?

Kan de ontleed-ziektekundige nasporing der veranderingen, welke door deze ongesteldheid in de ligchamen van beiden worden te weeg gebragt, mede ter opheldering hiervan, het hare bijdragen?

Wel-

Mogten onze waarnemingen, mogten die van anderen aanleiding en stof geven ter beantwoording van deze vraag; mogt over het algemeen de aandacht meer bij dit belangrijke onderwerp bepaald worden.

De Artsen bij de Ruiterij in overeenstemming met de paarden Artsen zouden, de aandacht bij dit onderwerp meer bepaald wordende, welligt in staat zijn, over deze ziekte en hare wijze van overbrenging, het meerdere licht, hetwelk zij nog zoo zeer behoeft, door getrouwe waarnemingen, beter te ontsteken.

Indien dergelijke gevallen gelukkig *zeldzaam* schijnen, zij zouden, naauwkeuriger gadegeslagen, toch welligt *minder zeldzaam* zijn; de reeds van anderen (*a*) bekend geworden waarnemingen en de ook door ons gedane, geven aan dit vermoeden voedsel.

Wij zullen ons hier bepalen tot de mededeeling der ons voorgekomene ziekte-gevallen, vervolgens die

Welke gegronde regelen kunnen, zoo uit den waarschijnlijken aard der ziekte, als uit de reeds verkregene ondervinding, voor eene doelmatige behandeling afgeleid en bepaald worden?

Welke voorschriften en middelen kunnen in aanmerking komen, om te worden opgevolgd en aangewend door hen, die *kwaaddroesige Paarden* behandelen, ten einde zich tegen besmetting te hoeden?

(*a*) Zie onder anderen: Iets over de behandeling der Gezwellen, bekend onder den naam van Kool, Pestkool, Pestbuil, door Dr SNABILÉ. Hippocrates Magazijn. 7. D. 2. St. pag. 115.

die van Dr. ELLIOTSON kortelijk overnemen, vooronderstellende deze hier te Lande minder bekend en niet zoo gemakkelijk te verkrijgen zijn, daar zij in het Engelsch geschreven en zoo verre wij weten niet afzonderlijk zijn uitgegeven (*a*).

Terwijl wij in de derde plaats van eenige door andere medegedeelde waarnemingen slechts de opschriften zullen vermelden, dewijl zij in zulke werken of tijdschriften gevonden worden, welke bij ons gemakkelijk kunnen verkregen of gelezen worden.

EERSTE WAARNEMING.

J. G. C. W., 40 jaren oud, vroeger apothekers bediende, later lancier, was gedurende eenigen tijd, zoo hij verhaalde, oppasser bij den ziekenstal van het Regiment, waar men hem de verzorging opdroeg van eenige paarden, welke aan kwaden droes leden. Van den 7de April 1829 reeds ongesteld, werd hij den 13de daaraanvolgende naar 's Rijks Hospitaal voor de Instructie gezonden. Hier gekomen, zeide hij, sedert eenigen tijd door rheuma-

(*a*) Die eene hoogduitsche vertaling wil raadplegen, vindt haar *Neue samml. auserl. abhandl. zum gebrauch prakt. Aerzte*, 14. B. 4. St. 1831. Ueber die bei Menschen vorkommenden Drüsenkrankheit.

matische pijnen gekweld geweest te zijn: doch men werd onderrigt, dat hij reeds meermalen borstziekten had doorgestaan, kort geleden zich bloedzuigers op de borst gezet, en denkelijk op zijne wetenschap steunende ook andere geneesmiddelen gebruikt had. Zijn gestel droeg sporen van eene niet altijd geregeld geweest zijnde leefwijze; zijne standsverwisseling scheen hier ook van te getuigen; zijn temperament was zenuwachtig, zijne ligchaams gesteldheid zwak, zelfs teeder te noemen (*Constitutio Lymphatica*). Het was of hij zijn borstlijden niet achtte, terwijl hij met eene korte, hijgende ademhaling veel hoestte, echter weinig opgaf; zijn pols was meestal versneld en klein, de overige verrigtingen waren weinig gestoord, doch scheen de voeding bij goeden eetlust gebrekkig. Het gelaat was bleek geel, het oog flaauw, het ligchaam vermagerd, de borst plat en ingevallen. Terwijl hij over pijnen in de ledematen klaagde, ontwaarde men aan de armen en beenen onderscheidene ongelijkvormige gezwellen, — aan de buitenzijde van den *voorarm* en in de nabijheid van het *elleboogsgewricht*, alsmede aan het *linkerbeen*, omtrent de *knie* en *kuit*; waarschijnlijk werd hierdoor de beweging moeijelijk en pijnlijk, en beschreef de lijder deze gewaarwording als rheumatische pijnen. Over deze werd later niet meer geklaagd. De gezwellen zelve waren aanvankelijk niet zeer pijnlijk, veerkrachtig, zonder kleursver-

an-

andering der huid gelijk. Zij werden eenigen tijd aan zich zelven overgelaten, en toen men geene verandering bespeurde, met eene laauwe oplossing van *Spir. Saponato Camphoratus* in water op den duur vochtig gehouden; hij gebruikte bij afwisseling tot het einde der maand, *Dec. Alth.*, *Sol. Saleb*, *vin. Stibiat. cum Syrup. diacodii*, enz.

Met de maand *Mei* bespeurde men eenige vermindering van het borst-lijden, maar de voeding bleef slecht, de krachten namen af, hij zweette des nachts veel en sterk, het tandvleesch vertoonde de teekens van scheurbuik. Hij ging voort met de genoemde *Demulcentia* met bijvoeging van de *Tinct. acida aromat.* De gezwellen werden bij voortduring met het gemelde middel nat gehouden; zij verminderden, vooral aan de armen, van omvang, doch bleven anders hetzelfde. Nu en dan zette men de geneesmiddelen eenige dagen ter zijde, en bepaalde zich enkel bij eenen voedenden leefregel.

Met het begin van *Junij* werden de gezwellen met het *Ung. Hydrargyri cum oleo olivarum* gewreven, waardoor sommigen kleinder werden, anderen geheel verdwenen. Aan het been echter zette een dezer gezwellen zich uit, het werd pijnlijk, en nu met eene verweekende pap bedekt, en den 11den Junij door den *Lapis causticus* geopend, wanneer uit hetzelve eene aanmerkelijke hoeveelheid bloederige etter ontlast werd, welke naderhand

even-

evenwel verbeterde. — Omtrent het midden dezer maand werd, uit hoofde van vermindering der krachten, de *Kina met IJslandsche mos* toegediend; later bezigde men *Sol. Saleb cum aq. cinnamom. et Tinctura acida aromat.*, wegens van tijd tot tijd zich instellende buikloop en overvloedig nachtzweet. De wond zag fletsch met eene weelderige vleeschwording, er ontlastte zich thans uit dezelve eene dunne etter. Zij werd met *Dec. Cort. Peruv.* verbonden of met eene *Solutio Aluminosa*, terwijl tusschen beide kina poeder met kamfer in dezelve werd gestrooid.

Gedurende de maand *Julij* bleef de lijder nagenoeg in denzelfden toestand. Sedert de etterontlasting aan het been, was de hoest zeer afgenomen; de lijder vermagerde zigtbaar; terwijl de eetlust sterk bleef nam de voeding af; het nachtzweet werd nog overvloediger en het voorkomen van de wond en der daaruit ontlaste stof getuigden van steeds dalende levenskrachten. De geneeswijze bleef dezelfde: de buikloop verminderende, werd wederom Kina met Saleb voorgeschreven en gebruikt.

Met de maand *Augustus* verergerden alle toevallen en stelde zich de buikloop weder in. Thans zag men van alle geneesmiddelen af, die als prikkelende konden beschouwd worden. Hij gebruikte slechts *Sol. Saleb*, *Decoct. alb. Sydenhami* en dergelijke. De gesteldheid der wond bleef, zoo die reeds beschreven is.

De

De lijder bezweek eindelijk geheel uitgeput, zeer vermagerd en uitgeteerd, den 16den van Oogstmaand 1829, na 126 dagen onder behandeling geweest te zijn.

Lijkbeschouwing.

De reeds vermelde zweer 48 uren na den dood onderzocht zijnde, had onderscheidene gangen, welke zich in de tusschenruimte der spieren van het been verspreidden, derzelver zelfstandigheid was fletsch, geel, echter onaangetast, maar het tusschen dezelve gelegen celweefsel geheel vernietigd. Een niet geopend gezwel aan het bovenste gedeelte des linkerbeens, hetwelk bij het leven altijd veerkrachtig was geweest, ontlastte van onder de dijezwachtel eene taaije stof, welke gedeeltelijk zoo vast aan de spieren kleefde, dat zij van zelve niet uitvloeide, maar met het mes moest afgeschraapt worden; ook hier was het celachtig weefsel vernietigd; aan de bovenste ledematen vond men geene sporen van de vroeger aldaar waargenomene gezwellen.

Borstholte. De longen overal door vele schijnvliezen met het ribbenvlies vergroeid, bevestigden dat de lijder dikwijls aan longontsteking onderhevig was geweest, enkele deelen der long waren verhard (*Hepatisatio*), de overige met knobbels vervuld, waarvan sommige nog hard, andere verweekt,

weekt, met beginnende verettering. De inwendige oppervlakte der luchtpijp was doorgaande rood, ligt ontstoken; het hart gezond, eenig vocht in het harte zakje. In de buikholte waren maag, lever en milt volgens gewoonte; de ingewanden vertoonden geene teekenen van ontsteking of verzwering van derzelver inwendigen rok.

De schedelholte en ruggemergsbuis konden niet geopend worden.

Tweede Waarneming.

L. M., geboren te *Amersfoort*, Provincie *Utrecht*, oud 19 jaren, wever en baardscheerder van beroep, voor hij als rijdende artillerist in dienst trad, is van een lymphatisch zenuwachtig temperament, hij heeft blonde haren en wenkbraauwen, blaauwe oogen, zijn ligchaamsbouw is middelmatig, met een niet sterk ontwikkeld vaat en spierstelsel, en van een vermagerd voorkomen. Zijn vader, voor ongeveer 16 jaren gestorven, leed gedurende zijn leven aan borstziektens; zijne zuster is gedurende 12 of 13 jaren aan borstziektens lijdende, hij zelf schijnt er niet vrij van te zijn. De lijder heeft in zijne kindschheid het roodvond, de mazelen en pokken gehad; slechts eenmaal heeft

hij

hij in zijne jeugd aan koorts geleden, gedurende den tijd van 10 of 12 dagen, waarna dezelve hem verliet.

Voor omtrent zeven weken kwam hij in dienst onder de rijdende artillerie, in garnisoen te *Amersfoort*; waar hij, benevens andere diensten, ook de paarden in den ziekenstal moest helpen oppassen. Gedurende bijna vier weken bleef de lijder gezond, doch kreeg nu op eens des avonds de koorts met hevige pijnem, het meest door de onderste ledematen (*a*) en in eene der zijden, waarop hij zich ziek meldde, en des anderen daags in de Infirmerie daar ter plaatse werd opgenomen. Daar werd hij 5 of 6 dagen verpleegd, de koorts voelde hij niet meer, ook de pijn in de zijde verdween, doch die in de onderste ledematen hield aan. Men gaf hem met andere geneesmiddelen een fleschje groenachtig vocht, om de beenen mede te wrijven; de pijn in dezelve duurde evenwel voort, en men zond hem nu in dien toestand, op den 4den Januarij 1831,

(*a*) Daar in dit even als in het voorgaande geval, de ziekte met pijnen in de armen en beenen begon, acht ik het niet ongepast hier naar eene waarneming van STOLL te verwijzen, (*Rationis medendi Pars secunda*, *pag. 117. febris aestiva cum anthrace*,) waar men leest: « *ante 14 dies repente brachium dextrum extumuit*, *doluitque QUASI* « *ex rheumatismo.*" Gaat dit ongemak altoos met dergelijke pijnen gepaard, waardoor men het in den beginne eerder voor rheumatismus zoude houden? In de reeds bekend geworden waarnemingen, zien wij deze ziekte meestal met zulke verschijnsels eenen aanvang nemen.

1831, naar het Rijks Hospitaal voor de Instructie. Alhier aangekomen, klaagde hij over dezelfde pijnen, zonder merkelijke stoornis der overige verrigtingen; zijn voorkomen was bleek geelachtig.

Tot den 10den Januarij bleef hij, onder het gebruik der navolgende geneesmiddelen (*a*), in denzelfden toestand, wanneer hij over meer bepaalde pijn in het linker been klaagde.

Den 11den openbaarde zich eene pijnlijke zwelling omtrent de linker kuit, welke in de diepte reeds eene vochtgolving deed gevoelen; eene verzachtende pap werd over dezelve heen gelegd, waarna de pijn verminderde, het gezwel minder hard en breeder werd, zonder dat de vochtgolving toenam.

Tot den 15den bleef alles nagenoeg in denzelfden toestand, onder het gebruik der navolgende geneesmiddelen (*b*).

Den 16den ontwaarde hij dergelijk eene zwelling aan het uitwendige gedeelte van den regter voorarm, omtrent den elleboog, en den 17den nog twee an-

(*a*) Decoct. Hordei. unc. xij.
Nitr. dep. dr. j.
Oxym. simpl.
Rob. Sambuc. ana. unc. j.
m.

verkoelende leefregel, karnemelk enz., tevens werd hem een voetbad voorgeschreven.

(*b*) R. Decoct. Hordei. unc. xvj.
Oxym. simpl. unc. ij.

anderen aan de inwendige zijde van denzelfden arm en het linker been (*a*). Het gezwel aan de buitenzijde van den voorarm is iets paarskleurig, week, met eenige vochtgolving, bij de drukking niet zoo pijnlijk als gisteren. Het gezwel aan de inwendige zijde van den regter voorarm is veerkrachtig, de kleur der huid dezelfde, en voor als nog onpijnlijk. Hiermede komt overeen de opzetting aan de inwendige zijde van het linkerbeen. Aan het regter oog, naar de neus, is eene opzetting ontstaan, met roosachtige ontsteking in den omtrek, waardoor de omvang van het oog wordt verkleind (*b*).

Den 18den blijft alles in denzelfden toestand; de tong vochtig, eenige dorst, eetlust, ontlasting, de pols klein en snel, de ademhaling gemakkelijk, doorgaande nachtrust (*c*).

Den

(*a*) R. Decoct. Hordei, unc. xvj.
Vini Stibiat. dr. j.
m.
S. om de twee uren een theekopje.

R. Decoct. rad. Althaeae, unc. xvj.
Sapon. alb. dr. iv.
m.
S. om de gezwellen op den duur te bevochtigen.

(*b*) R. Decoct. Althaeae, unc. viij.
S. om het oog te betten.

(*c*) R. Decoct. Hordei, unc. xvj.
Vini Stibiat. dr. j.
Extr. gramin. unc. j.
m.
S. om de twee uren een theekopje.

Den 20sten. Aan het voorhoofd vertoonen zich onderscheidene, eerst op zich zelven staande, daarna spoedig ineenloopende puisten, met eene zwarte korst in het midden, rondom met etter gevuld; deze dringt uit onderscheidene punten door de omliggende huid heen; de huid over de gezwellen rimpelt en schilfert af (*a*).

Door de vooráfgegane waarneming opmerkzaam geworden, trachtte ik mij van het onderhavig geval meer te vergewissen. Ik had tot dit einde reeds aan den Heer Dr. Ridder, Chirurgijn Majoor van het korps Rijdende Artillerie geschreven, of er gedurende zekeren tijd ook paarden met kwade droes in den ziekenstal geweest waren. Ik ontving heden daarop een verpligtend antwoord, dat gedurende de maand December 1830 en Januarij 1831 onderscheidene paarden aan deze ziekte geleden hadden. Met verdubbelde zorg trachtte ik nu de bestrijding dezer ziekte te beproeven, ofschoon ik, eene voor mij zelven gestelde ongunstige voorzegging, thans reeds bevestigd achtte en den doodelijken uitgang, die men naauwelijks konde vermoeden, als eerlang zeker voorspelde.

Den

(*a*) R. Stip. dulcamar. unc. j.
Coq. c. s. q. a. Col. unc. viij. add.
Sulph. aur. ant. gr. ij.
Extr. gramin. unc. j.
m.
S. om de twee uren een theekopje.

Den 22sten. Het gezwel op de kuit is merkelijk in omvang afgenomen; allen worden bij voortduring met de reeds opgegevene *fomentatie* nat gehouden (*a*).

Den 23sten. Nagenoeg dezelfde toestand.

Den 24sten. Bij de boven opgenoemde zweren komt eene, zich meer uitbreidende roosachtige ontsteking, waardoor het linker ooglid zuchtig opzet en gesloten wordt.

Den 25sten. De uitslag in het aangezigt breidt zich meer en meer naar de linkerwang uit; onder de korsten ontstaan diepe verzweringen door afzondering van het celweefsel. Op onderscheidene punten vormen zich nieuwe abscessen, uit welke een taaije etter dringt. De lijder klaagt over pijn in de keel; de neushoeken zijn met een taai, vuil, groenachtig, naar etter zwemende slijm gevuld, die echter niet van zelfs uitvloeit; moeijelijke slikking, voorteekenen van aandoening der speekselklieren. Mijn vermoeden, of reeds door de weinige aangewende kwikzalf bij de vermeerderde gevoeligheid, deze aandoening werd opgewekt, is bij de gedane lijkopening anders bewezen; het blijft echter duister, dat de lijder verder over geene pijn of moeijelijkheid in het slikken klaagde en na het sta-

(*a*) Het bovenvermeldde voorschrift wordt tot den 25sten dagelijks voorgeschreven; verder worden er drie achtereenvolgende dagen telkens 30 greinen *Ung. Hydrarg.* in de liezen ingewreven, en den 22sten de lijder in een laauw bad gezet.

staken der kwik-inwrijvingen ook deze aandoening scheen op te houden.

Het gezwel aan de buitenzijde van den arm is week, breiachtig, met eene over hetzelve loopende roode streep; aan de binnenzijde blijft het veerkrachtig. Aan het been is de kleur geel, groenachtig en nemen de gezwellen in omtrek af, terwijl de huid als met kleine plooijen daarover ligt (*a*).

Den 26sten. De toestand over het algemeen dezelfde (*b*); trage ontlasting van harde stof.

Den 27sten. De lijder is heden zeer slaperig, zoo dat hij, niet aangesproken, dadelijk in slaap geraakt (*c*).

Den 28sten. Voortdurende slaapzuchtige toestand; hij geeft echter op de hem gedane vragen geregeld antwoord; hij is dorstig, zijne tong is naar de randen rood, in het midden beslagen; na het lavement ontlasting van harde, drooge stof; klei-

(*a*) De korsten en het aangezigt werden van tijd tot tijd met amandel-olie bestreken en op den duur met het volgende nat gehouden:

R. Inf. Sambuc. unc. viij.
Extr. Cicutae, gr. x.
m.
S. uitwendig gebruik.

(*b*) R. Decoct. Cort. Peruv. fusc. unc. viij.
Spir. Vitriol. dr. j.
Syr. Simplic. unc. j.
m.
S. om de twee uren een theekopje.

(c) Dezelfde geneesmiddelen. Een verzachtend lavement.

kleine versnelde pols, geregelde en gemakkelijke ademhaling, de huid van het voorhoofd tot onder het haar paars (*a*).

Den 29sten. Omtrent dezelfde toestand; drie breiachtige ontlastingen, op de roode tong komt een bruin beslag. De huid aan het hoofd vertoont zich minder paars, de verstandelijke vermogens zijn goed, het gezwel aan de binnenzijde van den arm wordt insgelijks weeker.

Den 30sten. Tegen den avond werd de slaapzuchtige toestand minder, de tong is meer rood, dorst, de pols snel, het water vurig, geene ontlasting. De huid aan het voorhoofd minder donker van kleur, doch zich verder uitbreidende naar het opperhoofd (*b*); er vertoonen zich meerdere puisten op den neus.

Den

(*a*) R. Decoct. Cort. Peruv. fusc. unc. xvj.
Tinct. acid. arom. dr. ij.
Syr. Cort. aur. unc. j.
m.
S. om het uur een theekopje.

Clysma Laxans c. Sal. mir. glaub.

R. Inf. Chamom. unc. xvj.
Acid. muriatic. dr. j.
m.
S. om het aangezigt te bevochtigen.

De drank wordt vermengd met Rhijnwijn, Bouillon met citroenzuur, enz.

(*b*) R. Rad. arnic. unc. j.
Inf. l. a. c. aq. ebull. unc. viij.
inf. add.
Acid. muriatic. dr. j.
m.
S. voor het aangezigt.

Den 31sten. Zeer ruime ontlasting van eene natuurlijke pis. De ontlasting altoos traag; beving der bovenste ledematen; de tong wordt met moeite en al bevende uitgestoken en weder terug getrokken.

Den 1sten Februarij. Doffe toestand, stille ijlhoofdigheid, op het aanspreken geregeld antwoord, roode, meer zuivere, altijd bevende tong, moeijelijkheid om haar uit te steken, dorst; eenige eetlust, ligging op den rug, snorkende ademhaling, onwillekeurige afgang van pis en drekstoffen, zwarte bekorsting der neus en linker wang, toenemende beving der armen. Sedert eenige dagen wordt eene zeer sterk de overhand nemende vermagering bespeurd. Tot heden toe werd dagelijks het bovenvermelde afkooksel voorgeschreven en gebruikt, dergelijk een lavement gezet, dewijl zonder dit geen stoelgang volgde; de aanwending der overige middelen bleef dezelfde, en in den drank en verdere verkwikkingen werd geene verandering gemaakt.

Den 2den. De lijder ligt stervende, hij slikt voor het eerst moeijelijk en is grootendeels bewusteloos; eerst tegen 10 uren des avonds wordt de laatste levensvonk uitgebluscht.

Lijkbeschouwing.

Zij werd den volgenden morgen dadelijk in het werk gesteld.

De

De vermagering van het ligchaam is aanmerkelijk. Het linker voorhoofd is tot onder de haren paarskleurig en met zwarte korsten bedekt; zij breiden zich verder uit over de linker wang en neusvleugel. De oogleden zijn ontstoken, derzelver inwendige oppervlakte is verzworen, doch de oogbollen zelve zijn niet aangedaan. Op het ligchaam worden vele bleinen gevonden, gevuld met een bloederig vocht en paars van kleur; zij hebben vele overeenkomst met pokken, die de lijder vroeger heeft gehad, zoo boven reeds is gezegd.

Ik bepaalde mijn onderzoek eerst tot de holligheden, om naderhand de overige aangedane deelen des te naauwkeuriger te kunnen onderzoeken.

In de *borstholte* waren de longen slechts op enkele plaatsen door enkele strengen aan het borstvlies vastgehecht. Met uitzondering der bovenste kwabben, zag men overal knobbels op hare oppervlakte, zij zijn op het gevoel hard, maar hebben eenen etterachtigen kern. In de zelfstandigheid der longen werden zij niet gevonden (*a*). De luchtpijp is tot in hare fijnste tak-verspreidingen met een taai slijm gevuld. In het hartezakje eenig vocht naar gewoonte. In de groote en long-slagader was gestold bloed; deze vaten en de holle ader zonder ee-

(*a*) Men vergelijke deze waarneming met andere, maar inzonderheid met die, welke gevonden worden in het werk van DUPUY, Considérations sur la morve aigue. 3me division. pag. 233 sqq.

eenig teeken van ontsteking. De inwendige oppervlakte van den slokdarm, maag en ingewanden met enkele roode plekken, doch zonder doorgaande ontsteking. Dertien ronde wormen worden in dezelve gevonden. De lever natuurlijk, de galblaas matig groot, met een geelachtig vocht gevuld; de milt van gewone groote, uitwendig paars, doch inwendig rood.

Mijn geachte vriend, de Hoogleeraar SCHROEDER VAN DER KOLK, had de welwillendheid de vaten van het hoofd en van eenen der met verzwering bezette armen op te spuiten; dit bijzonder gelukt zijnde, begaven wij ons gezamenlijk tot een naauwkeurig onderzoek dezer deelen, waarbij ik tevens nog zal vermelden, hetgeen ik naderhand op de overige ledematen heb gevonden, welke zonder deze voorbereiding door mij ontleed zijn.

Het slijmvlies der neus is met zweren bezet en met een donkergraauw vastzittend slijm overtogen. Het zachte verhemelte met een gedeelte der lel en strotklep ten deele vernietigd (*a*) of met zweren be-

(*a*) Wanneer men deze gedeeltelijke vernietiging vergelijkt met het door ons waargenomen verschijnsel, dat de doorzwelging eerst op den laatsten dag werd belemmerd en toen, zoo het ons toescheen, door den beginnenden doodstrijd, zoude dit wel eenig bewijs voor het gevoelen van MAGENDIE kunnen opleveren; dat de strotklep bij de doorzwelging niet zoo dadelijk medewerkt. Daar evenwel volgens LUND (*) deze voor-

(*) Physiologische resultate der vivisectionen neuerer Zeit, von

bedekt, derzelver oppervlakte met het reeds vermelde taaije slijm bezet; de speekselbuis is met etter gevuld, hare rokken zijn verdikt, verhard en ontstoken; de speekselklier is mede op eenige plaatsen niet vrij van ontsteking. Zonderling is het dat de lijder slechts éénen dag (2 Febr.) over pijn in de keel klaagde, wanneer wij vermoedden, of soms, bij eene zeer verhoogde gevoeligheid, de kwikzalf, ofschoon in geringe hoeveelheid aangewend, van eenige werking konde zijn; de lijder hoestte anders weinig, wierp zelden uit en het slikken was eerst op den laatsten dag, toen de langdurige doodstrijd begon, moeijelijk geworden. De inwendige oppervlakte van het strottenhoofd vonden wij met meerdere verzweringen bezet; door een in deze gebragt buisje met kwik gevuld, liepen tallooze, bij vergelijking, zeer uitgezette watervaten op. Eenige takken van den *nervus facialis* zijn ontstoken, vele kleine, door de opspuiting zigtbaar gewordene vaten omringden hen, vooral de bovenste. Zij liepen een tijd lang onverzeerd door de verzwering, doch waren verder ontstoken, en gingen eindelijk in versterving over. Hetzelfde had plaats met alle de takverspreidingen van den *Nervus*

vooronderstelling nog voor vele tegenspraak vatbaar is, zoo beslissen wij niet ten dezen opzigte.

von P. W. Lund, § 3. Versuche über das Mitwerken des Kehldeckels zum verschlucken.

vus frontalis, welke als grijze, weeke, verteerde draden eindigden. De *arteria temporalis* liep onaangedaan door de afgestorvene deelen. Tot de ontleding der hersenen gekomen, vond men in deze niets afwijkends; de vaatvlecht was zeer bleek. Er was ook gedurende den geheelen loop der ziekte geene ijlhoofdigheid van eenig belang waargenomen. Behalve de opgegevene verzweringen aan de armen en beenen, tot welker onderzoek wij thans overgingen, waren op vele plaatsen, zoo wel in het cellenweefsel als in de zelfstandigheid der spieren kleine etterverzamelingen aanwezig, die van verschillende groote, met etterachtige stof van verschillende hoedanigheid gevuld waren. In eene der beide etterholligheden van den regter arm vonden wij den etter met uitgestorte kleurstof vermengd, waarschijnlijk uit doorgeknaagde vaten gevloeid. In het dieper gelegen absces aan den voorarm, was een gedeelte van den *indicator* vernietigd; ofschoon de etter tot op het *ligamentum interosseum* was doorgedrongen, waren echter de *vasa lig. interossei* gaaf.

Aan de vaten en zenuwen van den arm vonden wij niets afwijkends. Onderscheidene klieren van den bovenarm waren opgezet en de watervaten langs den opperarm, met kwik gevuld, vertoonden zich zeer uitgezet.

De verzwering aan het linkerbeen, zonder opspuiting der vaten, door mij onderzocht, vertoonde

na-

nagenoeg hetzelfde. De etter was tusschen alle de spieren van het been doorgedrongen en had reeds eenige derzelve aangetast. De *nervus peroneus superficialis*, die midden door eene etterverzameling heenliep, scheen ontstoken en met lympha-plastica bedekt; aan de overige zenuwen, welke ik tot in het bekken vervolgde, zag ik niets afwijkends. In de *vena Saphena parva*, *peroneae* enz. werd bloed, maar geen etter gevonden. Het kuitbeen en de groote ellepijp waren op ééne plaats van derzelver beenvlies ontbloot en ruw op het gevoel.

Deze beide gevallen met elkander vergelijkende, zal men, vooral wat den snelleren loop van het eene betreft, nog al eenig onderscheid bespeuren; zij hebben anders, wat de hoofdtrekken aangaat, te vele overeenkomst, om ze niet voor gelijksoortige ziektens te houden. Of in deze gevallen en in die, welke wij nog zullen verhalen, het onderscheidende daarin zoude gelegen kunnen zijn, dat zij verschillen, naar dat zij door de smetstof, herkomstig van den huidworm, of van de kwade droes, ontstaan zijn, welk vermoeden Dr. Elliotson schijnt te koesteren, durven wij niet beslissen, vooral bij onze onkunde van de juiste vorm der gebreken, waarmede de paarden behebt waren, die door deze menschen opgepast werden. Daar beide ech-

echter voor ziekten van denzelfden aard te houden zijn en het verschil der twee ziekte-vormen daarin bestaat, dat in het eene geval het watervaten stelsel der inwendige, in het andere, der uitwendige deelen wordt aangedaan, zoo zal deze onderscheiding meer van belang zijn voor eene indeeling dezer ziekte in onderscheidene soorten, dan dat zij tegen den oorsprong tot bedenkingen aanleiding zal kunnen geven. Van meer belang achten wij het altoos nog onbesliste vraagstuk: *of de smetstoffen onmiddelijk door lymphatieke vaten worden opgenomen, dan of dit door de bloed-aderen geschiedt?* Dat bij een meer opzettelijk onderzoek omtrent deze ziekte-vormen de scherpzinnige aanmerkingen van mijnen hooggeachten vriend A. NUMAN (*a*), in zijne hoogstbelangrijke *mededeelingen omtrent de besmettelijkheid van den kwaden droes voor den mensch*, door verdere waarnemingen desgelijks nader bevestigd mogen worden, zal een gewin voor kunst en wetenschap zijn. Ons komt het intusschen mede waarschijnlijk voor, dat ontwikkeling, voort- en uitgang der ziekte, door het gestel van den lijder, voor vele wijziging vatbaar zijn (*b*); in-

(*a*) Vee-artzenijkundig Magazijn, D. II, St. II.

(*b*) RUST schijnt mede van deze gedachten te zijn; hij uit zich op de navolgende wijze, bij de mededeeling van eene, door Dr. SCHILLING beschrevene ziekte geschiedenis:

Alle diese umstände (dat de lijder reeds zes weken ziekelijk was rondgegaau, aan koorts, heyigen dorst, spanning in de

indien de smetstof ook altijd dezelfde mogt zijn, stel ik desgelijks mogelijk, dat de oorzaak daarin te zoeken is, dat de *kwade droes* niet altijd in *eene gelijke mate eene schadelijke eigenschap voor den mensch bezit*, iets, hetwelk de Heer NUMAN zegt, dat *moeijelijk valt te bepalen* (*a*).

Tot deze bedenking moge het volgende geval aanleiding geven.

Gelijdtijdig met den in de tweede waarneming vermelden lijder, kwam nog een ander van hetzelfde korps onder behandeling, bij wien aanvankelijk alle verschijnsels dezelfde ontwikkeling deden te gemoet zien.

De toevallen, hoezeer dreigende, werden echter niet zoo hevig; integendeel, de lijder geraakte spoedig in eenen kwijnenden toestand, zonder dat men daartoe eenige bepaalde aanleiding kon vinden. Er deden zich ook geene verzweringen op; het scheen meer of eene onzigtbare magt het zenuwleven, de bestierderesse van het geheel, onderdrukte

de maagstreek, braking van het genuttigde, enz. had geleden) *habe ich hier zu bemerken, schon deshalb für nöthig erachtet, weil gerade die vorhergegangne längere kränklichkeit des Canonier* RENNSPIES *die* CAUSA PRAEDISPONENS *enthalten dürfte, bei deren vorhanden seyn die Ansteckung allein viellicht nur möglich war.*

Merkwürdige Krankheits- und Sections - Geschichte einer wahrscheinlich durch übertragung eines thierischen Giftes erzeugten Brandrose, mit einer Kupfertafel. RUST'S Magazin für die Gesammte Heilkunde, 11. B. 3. H. pag. 480.

(*a*) Terzelfder plaatse, bl. 29.

te en langzamerhand ten onder zoude brengen. Eene *febris mucosa nervosa*, waaronder ik deze ziekte, na hare, het meest in de oogen vallende verschijnsels, zoude gerangschikt hebben, zoude, bij eenen anders gezonden man, onder eene gepaste behandeling, zulke langdurige gevolgen niet gehad hebben. Ik wenschte te kunnen afbeelden, wat het gelaat van dezen lijder dikwijls heeft uitgedrukt, vooral wanneer ik die uitdrukking met de gelaatstrekken van den anderen lijder vergeleek. Welligt heeft deze man zijne behoudenis aan zijn vaster gestel, betere natuurkrachten en daardoor gemakkelijker gewordene behandeling te danken. Na van den 10den Januarij 1831, 72 dagen in het Hospitaal vertoefd te hebben, mogt hij het eindelijk, op den 23sten Maart, geheel hersteld verlaten; in welken tijd ik dikwijls aan zijne behoudenis gewanhoopt had.

Het is ook mogelijk, dat deze man slechts voorbijgaande met paarden, door kwaden droes aangetast, in aanraking is geweest, zijnde hij niet ter oppassing in den ziekenstal gebezigd.

Gaarne had ik hieromtrent meerdere nasporingen gedaan, en ofschoon de tegenwoordige standplaats van het Depôt des Regiments in mijne nabijheid was, waren op die stonden de tijden te onrustig, de bezigheden zoo vele, de gemoedsgesteldheid onder den algemeenen ramp en bijzondere wederwaardigheden te zeer geschokt en gedrukt, om met eeni-

nige vrucht een werk te verrigten, waartoe men rust, tijd en kalmte behoeft.

Liefst bepalen wij mede niet, aan welke der beide smetstoffen het volgende geval zij toe te schrijven.

J. K., geboortig uit *Gelderland*, mede behoorende tot het korps rijdende Artillerie, 23 jaren oud, zegt uit gezonde ouders geboren en nimmer van eenig belang ziek geweest te zijn. Volgens zijn voorkomen is hij echter van eene kropzeerige ligchaamsgesteldheid niet geheel vrij te pleiten.

Hij was den 26sten November 1831 in dienst gekomen en moest al spoedig in den ziekenstal twee malen daags droesige paarden helpen reinigen. Hij sliep echter niet in den ziekenstal.

Den 23sten Maart 1832 ontdekte hij aan het onderste gedeelte van den regter boven arm eene roode vlak, waarop zich weldra eenige puistjes vertoonden, welke in eene verzwering overgingen, die geopend werd. Geopend zijnde breidde zij zich verder en verder tot aan het bovenste en buitenste gedeelte van den onderarm uit.

Tot den 18den Junij bleef hij te *Amersfoort*. en het schijnt, dat verschillende middelen ter genezing, allen echter te vergeefs, beproefd werden.

Hetzelfde werd hier van dien tijd af ondervonden. Het voorkomen der wonden was doorgaande omtrent het navolgende. De verzwering bepaalde zich hoofdzakelijk tot de bekleedselen, de huidranden ongelijk, hard en paars; de grond ongelijk,

graauw-

graauwachtig, gevende eene taaije, roomachtige etter met weinig lucht. De in den beginne hevige stekende pijn is grootendeels verdwenen en de beweging in den elleboog slechts weinig belemmerd.

Het gestel des lijders scheen voor het overige gezond en alle verrigtingen geregeld.

Des niettegenstaande verbeterde de gesteldheid der wond slechts weinig. Broodpappen, dergelijke van versche wortelen, het wegnemen der huidranden; de zamentrekking door hechtpleisters, verschillende zalven en wasschingen, veranderden slechts weinig.

Inwendige middelen, het lang voortgezet gebruik der *sarsaparilla* en *dulcamara*, zuren enz., schenen even weinig te baten.

Door verplaatsing van wege het groot getal oogzieken, verloor ik na eenigen tijd dezen man uit het gezigt, en kon ik de wijze van behandeling niet geregeld nagaan. Het liep tot den 3den April dezes jaars, eer het zoo ver gekomen was, dat hij het Hospitaal hersteld kon verlaten.

Na de mededeeling dezer gevallen, welke, indien het al twijfelachtig mogt zijn, of zij allen aan dezelfde oorzaak toe te schrijven zijn, of wel dat zij eenen verschillenden oorsprong hadden, na dat de lijders wezenlijk met door den kwaden droes behebte paarden in aanraking zijn geweest, of het slechts de worm is geweest, deelen wij, zoo verre

wij

wij ons dit nog herinneren, het volgende mede ten betoge, dat ook andere ziekte vormen van het paard op den mensch schijnen te werken.

Tijdens mijn verblijf te *Delft*, bij de Artillerie- en Genie-school, heerschte onder de paarden, voor de rij-school bestemd, eene soort van Typhus, aan welke meerdere gelijktijdig leden en meer stierven dan herstelden.

De Onder-adjudant, die bij de rij-school dienst deed, hield zich ijverig bezig met alles, wat tot de verzorging der paarden betrekking had.

Na hiermede lang gezwoegd te hebben, kreeg deze wakkere man, zoo verre wij ons dit kunnen herinneren, aanvankelijk onregelmatige koortsen, van welke hij telkens scheen te zullen herstellen, maar even dikwijls, zonder in het oog loopende oorzaken, weder instortte; waardoor hij meer en meer verzwakte en wegkwijnde.

Er kwam eindelijk eene verzwering aan eene der dijën, die geopend werd en waaruit eene scherpe, dunne stof, maar geene etter ontlast werd. De spieren vertoonden zich tevens fletsch en er volgde eene snel voortgaande vernietiging van het celwijsweefsel.

Hieronder vermagerde de lijder, en werd eindelijk door eene hevige koorts aangetast, die met een aanmerkelijk zenuwlijden gepaard ging en waarbij ontmenging der vochten niet te miskennen was, waardoor hij spoedig bezweek.

Zoo veel ik mij nog kan herinneren, werd alleen

deze ijverige man het slagtoffer dezer ziekte, die stellig het gevolg is geweest van eene overdraging eener of andere smetstof, het zij die dadelijk uit het zieke dier op hem overging, of dat een te lang verblijf in den ziekenstal, waar de lucht natuurlijk met de uitvloeisels dezer dieren moest verontreinigd worden, hem op zulke wijze besmet heeft. Men vergelijke hiermede vooral: *Beschreibung einer pestartigen Krankheit, welche sich unter mehreren Menschen entwickelte, die in einem Stall worin ein rotziges Pferd stand, gekommen war, von* Thomasso Tarozzi, *Physicus zu* Osiano *und* Volongo (*a*).

Hierin meen ik mij mede niet te vergissen, dat terzelfder tijd nog eenige, bij den ziekenstal dienst doende militairen ziek werden of aan uitwendige gebreken hebben geleden, wier waren oorsprong mij later eerst duidelijker is geworden.

Laat ons nu nagaan van welken aard de waarnemingen zijn, welke wij aan den onvermoeiden ijver van Dr. Elliotson verschuldigd zijn en welke door vele overeenkomst in vele punten ons zeer getroffen hebben.

Zij zijn het onderwerp der reeds vermelde verhande-

(*a*) *Im Auszuge bearbeitet und mit Anmerkungen versehen vom Dr.* Sommer. Rust's *Magazin für die Gesammte Heilkunde*, 14. Bd. 3. St. pag. 487. De oorspronkelijke verhandeling wordt gevonden in de *Annali di Medicina compil. dal Sign. Dott. Annib. Omodei Agosto* 1822. p. 220.

deling, welke den 1sten Junij 1832, in het genees- en heelkundig Genootschap te *Londen*, werd voorgelezen.

Om niet te uitvoerig te worden zullen wij ze hier en daar bekorten, doch bevelen de geheele lezing ten sterksten aan, als een over dit gewigtig onderwerp hoogst belangrijk stuk.

Het eerste dezer gevallen kwam voor in de maand Maart 1829, in het Hospitaal van *St. Thomas*, bij eenen kleedermakers leerling, te *Woolwich* te huis hoorende.

Dr. ROOTS, die dezen jongeling onder behandeling kreeg, had er het volgende van opgeteekend.

De ziekte was reeds twaalf dagen voor zijne komst in het Hospitaal begonnen met pijn in de regter bovenbuikstreek, welke zich tot de borst uitstrekte, en met eene moeijelijke ademhaling en koude rillingen vergezeld ging.

Vijf weken te voren had hij eenen druiper bespeurd, waarvoor hij meende kwik gebruikt te hebben: de gesteldheid van zijn tandvleesch maakte dit ook waarschijnlijk.

Bij zijne komst in het Hospitaal was het bovenste gedeelte van zijn aangezigt zoo gezwollen, dat de oogleden niet konden geopend worden. Deze en de gezwollen wangen waren heet, droog, rood en glinsterend, maar de neus zag donkerkleurig, de regtervleugel zwart. Uit het verstorven gedeelte en uit enkele stippen sijperde een spaarzaam etter,

en een donkerkleurig dun vocht. Uit den neus, inzonderheid uit het regter neusgat, ontlastte zich een donker geel, hier en daar met een weinig bloed vermengd vocht. Meerdere harde, blaasachtige puisten stonden vooral naar de regter zijde om den neus; zij werden ook op den tronk en de ledematen waargenomen. Op de beide voorarmen en op de regter hand zag men opzettingen, van welke sommigen nog hard waren, anderen reeds beginselen van verettering vertoonden.

Des avonds van denzelfden dag (den 19den Maart) bespeurde men dergelijke opzettingen aan de dijen, op de linker hand en omtrent den regter elleboog. Des anderen daags deden er zich nog meerdere op aan de beenen, zij waren rood: de anderen waren reeds paars geworden, terwijl de zweren zwart zagen. Het voorhoofd was gezwollen, rood, en het aangezigt met meerdere puisten bedekt. Des avonds vond men derzelver getal vermeerderd.

Gedurende den loop der ziekte, welke reeds den 21sten Maart, des morgens ten zes ure, door den dood eindigde, was de warmte des ligchaams meestal verhoogd, de ademhaling snel en moeijelijk, de pols klom tot 136 slagen en was hard, de tong wit en droog; nog denzelfden avond ontlastte hij onwillekeurig groenachtige drekstoffen, werd ijlhoofdig, en stelde zich buikloop in. Later werd de pols zacht, klein en snel, de ademhaling moeije-

lijk, het doorzwelgen onmogelijk. Na eene gift opium werd hij kalmer, doch verviel spoedig en stierf zacht.

Bij de lijkopening vond niet het onderste gedeelte der regter long sterk ontstoken en twee oncen etter tusschen de met het middenrif zamenhangende longen. In de maag vond men eene donker roode plek, welke ook hier en daar in de ingewanden gezien werden. Het slijmvlies van de maag was op die plaats zeer broos.

De verzwering op den rug der regterhand geopend zijnde, drong door het gewricht van het nahands been van den middelsten vinger: die van den arm stonden in geen verband met den elleboog.

Zoo het allen schijnt gegaan te zijn, die deze ziekte voor het eerst zagen, zoo ging het den geneesheer, die dezen lijder had behandeld en allen, die van deze waarneming kennis kregen. Men beschouwde het als een zonderling, der belangstelling overwaardig geval. Men giste naar de oorzaak en dacht het nu aan deze, dan aan gene te moeten toeschrijven.

De een noemde het naar de voornaamste verschijnsels: *Gangraena nasi, suppuratio palpebrarum.* De ander gaf deze waarneming tot opschrift: *versterving der neus met uitgebreide verettering van het celachtig weefsel.* Een derde beschreef deze ziekte als eene *van zelve ontstane verster-*

ving (*Gangraena spontanea*) *met hier en daar verspreide verzweringen.* Men vroeg tevens, of deze ziekte ook aan het gebruik van het kwik zoude toegeschreven kunnen worden, dewijl men meende, dat dergelijke uitslag (*erythema*) soms na gebruik van het kwik, vooral bij kinderen, niet geheel zeldzaam is. Dit gevoelen werd echter door Dr. Elliotson bestreden, zijnde deze aandoening in allen gevalle van eenen geheel anderen aard als die door de besmetting met de droes wordt verwekt. Wat het hier aangehaalde gebrek bij kinderen betreft, wijst de schrijver naar eene verhandeling van Dr. Cuming, *de cancro oris*, in het vierde deel der *Dublin Hospital reports.*

Dr. Elliotson stelde alles in het werk, om eenige vermoedelijke oorzaak op te sporen, doch in den beginne zonder gevolg. Door zijne leerlingen naar zijne gevoelens gevraagd, moest hij vooreerst zijne onkunde belijden.

Niet zeer lang zoude hij echter in deze onzekerheid verkeeren. Nog in hetzelfde jaar, den 26sten Junij, deed zich een ander geval voor onder de lijders, wier behandeling toen aan de beurt van Dr. Elliotson lag, hetwelk dadelijk zijne geheele aandacht tot zich trok.

De lijder was de zoon van een smid, die geene paarden besloeg. Hij was steeds gezond en volgens zijn zeggen nimmer aan eenige venerische ziekte onderhevig geweest, noch had hij kwik gebruikt.

Ee-

Eenigen tijd geleden had hij, bezweet geweest zijnde, na eenen ruimen kouden dronk, koude gevat en veel door jichtpijnen geleden, zoodat hij eerst met behulp van krukken had moeten leeren gaan. Onvoorzigtig stelde hij zich aan nieuwe verkouding bloot en voelde zich des avonds wederom erger, wanneer hij tevens een puistje aan het linker gedeelte van den neus ontdekte, hetwelk zeer pijnlijk was. Den volgenden morgen zag de geheele omtrek reeds ontstoken, en nam de ontsteking over hand toe, weshalve men hem des avonds in eenen zeer verzwakten toestand naar het *St. Thomas* Hospitaal bragt.

Toen Dr. ELLIOTSON hem zag, was het linker gedeelte van den neus reeds in versterving overgegaan; hij ijlde, beefde, had eene flaauwe stem en zwakken pols. *Opium* met *Sulphas chinini* werd hem terstond toegediend.

Binnen den tijd van twee uren had echter de ziekte reeds ontzettende vorderingen gemaakt en was de lijder door haar ten onder gebragt.

Aan den elleboog, die kort te voren slechts ontstoken was geweest, bespeurde men teekenen van verettering. De pols klein, ongelijk en tot 166 slagen geklommen; de lijder lag rusteloos. De geneesmiddelen werden vermeerderd, verkwikkingen toegediend om de levensgeesten op te wekken, maar des morgens ten vijf uren was de lijder bezweken.

Bij de lijkopening, welke de vader van den lijder slechts onvolledig toestond, vond men op vele plaatsen de longen met bloed en schuimachtig vocht gevuld en de daarmede zich bevindende takken der luchtpijp donkerkleurig. Talrijke blaasjes (*papillae*) met zwarte toppen werden nabij het einde van den omgewonden darm gevonden, en kleine zwart grijze plekken door den geheelen dunnen darm en vooral in het begin van den twaalfvingerigen darm. De wanden van het hart en vooral de linker holligheid waren zeer verdikt.

Belangrijk is het te hooren wat de waarnemer bij de ontmoeting van dit geval en bij de lijkopening gevoelde; wij nemen 's mans redenering geheel over en willen hem voor een oogenblik zelven laten spreken.

» Bij deze lijkopening werd niets gevonden, het-
» welk bijzonder of belangrijk genoeg was, noch van
» eenigen aard om het flaauwste licht te versprei-
» den over eene ziekte, welke, ik moet dit belijden,
» waarlijk geducht was, zoowel door hare plotselij-
» ke opkomst, onbekenden oorsprong, snellen loop,
» versterving, als schijnbaar niet te beteugelen
» magt."

» Terwijl ik in stilte aan dit ziekbed het voor
» mij liggend geval overdacht, kwam mij, wat den
» aard betrof, deszelfs gelijkheid met dat in Maart
» door mij gezien, als zeker voor, en hield ik deze
» ziekte tevens even stellig voor eene eigenaardige

uit-

» uitslagkoorts (*specific eruptive fever.*) Ik verze-
» kerde mijne leerlingen, dat terwijl bij de eerste
» ontmoeting dezer ziekte bij mij slechts het denk-
» beeld was opgekomen, dat de eene of andere
» schadelijke stof, waarvan ik mij echter den aard
» niet kon voorstellen, hier werkzaam kon zijn, ik
» thans voor mij de overtuiging had, dat het in
» beide gevallen een ziekte gift, eene smetstof was
» door en of andere levend stelsel (*living system*)
» uit eene soortgelijke ziekte voortgebragt.

» Ik had eerst den lijder en later zijne betrekking
» dezelfde vragen als aan de vorigen gedaan, maar
» ontving hetzelfde ontkennende antwoord.

» De aard en oorsprong van deze smetstof, van
» wier bestaan ik mij overtuigd hield, bleven voor
» mij verborgen, ik kon er zelfs niet naar gissen;
» tot dat ik den 4den Julij op den omslag der *Me-*
» *dical Gazette* het volgend opschrift las: noodlottig
» geval van snel afloopenden droes bij den mensch
» (*Fatal case of acute Glanders in the human*
» *subject*). Op eens stond voor mijnen geest dat
» dit het geheim was, hetwelk ik zocht,"

Terzelfder tijd, vroeg een der vrienden van Dr. Elliotson hem, voor hij nog in de gelegenheid was geweest deze waarneming te lezen, of hij het genoemde tijdschrift reeds had ingezien, daar het hem dacht, dat de daar verhaalde ziekte vele overeenkomst had met de door hem waargenomen ziektegevallen. De le-

zing

zing der waarneming zelve liet hem geen twijf
meer over. Ook deze waarneming vinde hier h
re plaats.

Een knap, anders gezond korporaal der Drago
ders was het onderwerp dezer ziekte. Zij beg
plotselijk en met zulke verschijnsels, dat men ee
der eene Rheumatische koorts, dan zulke ziek
zoude verwacht hebben. Dit gebeurde den 16d
April. Den 24sten werd een aan de schouder d
gekomen gezwel paars, aan de ledematen en op h
heiligbeen openbaarden zich dergelijke gezwelle
Zij waren eerst hard, ongevoelig, van eene kleur a
chocolade, na twaalf of vijftien uren werden
hoog rood, later bruin; de huid werd dik, hard
barstte ligt, wanneer eene dunne en scherpe s
uitvloeide.

Aan de linker slaap verhief zich mede zulk g
zwel en het ooglid zwol op. *Het regter neusg
was door eene dikke stof gesloten.* De keelho
was ontstoken en van eene paarse kleur. D
28sten verhieven zich puisten in grooter getalle
de huid, vooral op die van de regter schouder
zijde van den hals, ook aan de binnenzijde van
armen en dijën. Zij werden na den dood bevond
met een verdikte paarse stof gevuld te zijn.

De dorst was doorgaans hevig, de tong beslage
de pols zacht van 88 - 96 slagen en werd stee
kleinder, zoodat hij den 28sten naauwelijks me
voelbaar was; toen gingen vele der gezwellen sn